

Dr. sc. Šejla Bjelopoljak  
Arijana Midžić  
Dr. sc. Vildana Pečenković

## VRŠNJAČKO NASILJE MEĐU DJECOM SA FOKUSOM NA RODNO ZASNOVANO NASILJE

### Sažetak

*Pojavni oblici vršnjačkog i rodno zasnovanog nasilja argumentiraju potrebi intencionalnog odgojnog djelovanja. Prisutnost nasilja u školama stavlja društvopred veliki izazov da adekvatno odgovori na posljedice vršnjačkog nasilja, koje su ujedno obilježile savremeni razvoj društva. Način razmišljanja koji omogućava kreiranje uslova u kojima se svaki pojedinac osjeća prihvaćeno i sigurno podrazumijeva internalizaciju inkluzivnih načela, posebno kada je u pitanju institucionalni odgojno-obrazovni rad. U vezi sa kontekstom razumijevanja sigurnog okruženja, u ovom istraživačkom radu smo poseban značaj dali sastavu ciljne skupine u institucionalnom okruženju s fokusom na opće informacije o razumijevanju nasilja i odgojne stilove koji impliciraju rodnu neravnopravnost. S obzirom na to da postoje istraživanja o učestalosti vršnjačkog nasilja u vezi sa karakteristikama djece koja su izložena nasilju, djece koja su počinitelji nasilja, koja doživljavaju nasilje, ali ga i sami čine, u radu je izvršena operacionalizacija definicije nasilja s aspekta uzorka istraživanja. Razlog ovakve operacionalizacije je pripadanje različitim grupama u smislu: činenja nasilja – aktivno vrše nasilje, trpljenja nasilja – čutljiva većina i aktivista koji prijavljuju i suzbijaju pojavne oblike nasilja. Vršnjačko nasilje već godinama zaokuplja pažnju istraživača, što je rezultiralo brojnim istraživanjima koja ispituju faktore koji doprinose pojavi vršnjačkog, rodno zasnovanog nasilja, te smo za cilj rada odabrali ispitivanje pojavnih oblika vršnjačkog nasilja, izloženost vršnjačkom nasilju i sklonost ka nasilnom ponašanju na uzorku učenika od 10 do 14 godina u osnovnim školama, te zastupljenost oblika nasilja i odgojno disciplinske mjere od strane stručnog tima iz svake škole koja provodi mjere prevencije prema revidiranom „Protokolu o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu“. Istraživačke aktivnosti su obuhvatile ispitivanje učestalosti ponašanja koja se javljaju u nasilnoj interakciji, izloženost učenika vršnjačkom nasilju koje obuhvata indikatore trpljenja vršnjačkog nasilja i ponašanja u ulozi žrtve, zatim sklonost ka nasilnom ponašanju, a što se odnosi na ispoljavanje fizičkog i psihološkog nasilja. Pomoću Upitnika za školske profesionalce koji primjenjuju „Protokol o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu“ i Upitnika za procjenu vršnjačkog nasilja - PRONA prikupit će se podaci koji se tiču zastupljenosti oblika nasilja (koje Protokol o postupanju u slučaju nasilja prepoznaje) i odgojno-disciplinskih mjera koje se primjenjuju kao odgovor na društveno neprihvatljivo ponašanje.*

**Ključne riječi:** vrste nasilja, učenici, odgojno-disciplinske mjere, uloga nastavnika.

### Uvodna razmatranja

Prevencija, sprečavanje, otkrivanje i suzbijanje nasilja u koje su uključena djeca predstavljaju nastojanja odgajanja za društveno prihvatljive obrasce ponašanja. U institucionalnoj praksi je aktuelan Protokol o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu - daje podršku zaštiti djece tokom interakcija u koje dolaze u svakodnevnom i školskom životu. Školski profesionalci (nastavnici i stručni saradnici) razlikuju faze u kojima je moguće

djelovati u situacijama povećanog rizika od postupanja u konkretnim situacijama kada je evidentan slučaj nasilja što može pomoći namjeri rada da razumijemo pojavne oblike rodno zasnovanog nasilja u odnosu na dimenzije sklonosti i izloženosti vršnjačkom nasilju. Prihvatajući obaveze iz člana 19. Konvencije o pravima djeteta obavezuje se na otkrivanje, prevenciju i adekvatno reagovanje u slučaju pojave istog što dodatno motiviše empirijskoj provjeri hipoteza.

S obzirom na to da postoje istraživanja o učestalosti vršnjačkog nasilja u vezi sa karakteristikama djece koja su izložena nasilju, djece koja su počinitelji nasilja, te djece koja doživljavaju nasilje, ali ga i sami čine, u radu ćemo operacionalizirati definiciju nasilja s aspekta uzorka istraživanja iz razloga pripadanja različitim grupama u smislu: *činjenja nasilja* – aktivno vrše nasilje, *trpljenja nasilja* – čutljiva većina i aktivisti koji prijavljuju i suzbijaju pojavne oblike nasilja. Različito poimanje definicije nasilja imamo zbog percepcije u kojoj (vršnjačko) nasilje možemo interpretirati kao posljedično djelovanje od strane grupe ili pojedinca. *Za prvo* stanovište bismo uključenost grupe tumačili kao univerzalnu pojavu čak i kada pojedinac koji pripada toj grupi čini nasilje, *a za drugo* bismo se orijentirali na posljedicu djelovanja pojedinca (prilagođeno Sesar, 2011, Pikas, 1989; i Ross, 1996). Vezano za percepciju pojmovnog određenja potrebno je povezati očekivanja koja možemo imati u smjeru intervencija u slučajevima nasilja među djecom kada se ne postupa na isti način ako nasilno ponašanje tumačimo da je određeno zbog ličnosti pojedinca ili je u vezi sa ulogom koju ima u grupi kojoj pripada. Pojedinci ili grupe mogu težiti nalaženju u isto vrijeme na istom mjestu, mogu biti „odabrane“ od jednog djeteta ili grupe djece koja se nasilno ponašaju prema drugima ili mogu biti konfrontirane u grupi s pojedincem ili skupinom koja ih može ozlijediti (Rigby, 2002). S druge strane, uzimajući u obzir grupe koje trpe nasilje i za iste možemo reći da također i kada su izloženi nasilju mogu pripadati grupi – implicira da kohezivnost grupe može pojačati ili umanjiti efekte nasilnog čina. Sesar (prilagođeno rezultatima istraživanja Sesar, 2011b) navodi rezultate istraživanja koji pokazuju da je 7-23% ispitanika identificirano kao počinitelji nasilja, 5-12% kao djeca koja doživljavaju nasilje i 2-21% ispitanika kao djeca koja doživljavaju nasilje ali su i počinitelji nasilja (prilagođeno prema Juvonen, Graham i Schuster, 2003; Mazur i Malkowska, 2003b; Yang i sur., 2006; Forero i sur., 1999 i Ivarsson i sur., 2005). S tim u vezi Švedska i Wales imaju najnižu (3%), a Danska najvišu učestalost počinitelja nasilja od 20%. Najmanji broj djece koja doživljavaju nasilno ponašanje i koja su istovremeno nasilna prema drugoj djeci utvrđen je u Švedskoj (1%), dok je najveća zastupljenost takve djece u Litvi (20%). Kada se radi o djeci koja su izložena nasilnom ponašanju, njihova zastupljenost u vršnjačkom nasilju kreće se od 5% u Švedskoj do 20% u Litvi. Navedeni rezultati odnose se na istraživanje provedeno u 22 europske zemlje (Nansel i sur., 2004) i osnovu za razmišljanje o (ne)razvijenim sistemima i odgojnim stilovima odraslih koji posljedično mogu doprinijeti u društveno-generacijskom smislu odgoja, prenošenju „(ne)prihvatljivog odgojnog modela s akcentom na ponašanja.“ Implicira za socioekonomski različite sisteme, postojanje razlika u očekivanjima spram ponašanja djece, oblačenja – fizičkog izgleda i sl. čime možemo doprinijeti rodnoj (ne)ravnojpravnosti što može biti povezano i sa ponašanjima kada se odbacuje sve ono što nije jednako vrijednostima grupe kojoj pripadamo. Olweus, (Olweus, 1998) navodi da je u Bergenskom istraživanju utvrđeno kako je 50% osnovnoškolske djece izložene nasilju vršnjaka to doživjelo od djece koja su od njih bila starija. Prema rezultatima navedenih istraživanja može se zaključiti da do porasta nasilnog ponašanja dolazi s dobi, no

neki su utvrdili i suprotno, to jest, kako s porastom dobi djeteta dolazi do smanjenja nasilja (poput Espelage i Horne, 2008, prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2014). Do takvih neslaganja u rezultatima dolazi zbog dijela dobne krivulje koji se ispituje jer čini se kako porast nasilničkog ponašanja s dobi nije linearan, već ima oblik obrnute U – krivulje (Olweus, 1998).

Uvažavajući navedeno, fokus rada je na razumijevanju vršnjačkog nasilja u ovisnosti od spola i dobi čime smo predmet istraživanja prenijeli na istraživanje vršnjačkog nasilja među djecom sa akcentom na rodno zasnovano nasilje.

## **Metodološki dio istraživanja**

### *Cilj istraživanja*

Ispitati pojavne oblike vršnjačkog nasilja: izloženost vršnjačkom nasilju i sklonost ka nasilnom ponašanju u ovisnosti od spola i dobi učenika od 10 – 14 godina.

### *Zadaci istraživanja*

1. Prikupljanje podataka o zastupljenosti oblika nasilja (oblici fizičkog nasilja, oblici psihičkog nasilja, oblici socijalnog nasilja, oblici seksualnog nasilja i oblici nasilja zloupotrebom informacijskih tehnologija i drugih komunikacijskih programa) na sva tri nivoa pojave nasilnog ponašanja kod učenika petih, šestih, sedmih, osmih i devetih razreda osnovne škole.
2. Prikupljanje podataka o primjeni odgojno-disciplinskih intervencija u toku i nakon upotrebe „Revidiranog protokola o postupanju uslučaju nasilja koje uključuje djecu“, od strane školskih profesionalaca.
3. Samoprocjena učenika o učestalosti ponašanja karakterističnih za nasilnu interakciju: *izloženost vršnjačkom nasilju* (indikator trpljenja vršnjačkog nasilja i ponašanja u ulozi žrtve) i *sklonosti ka nasilnom ponašanju* (fizička agresija, odnosno, lakši i teži oblici fizičkog nasilja, psihološkog odnosno emocionalnog nasilja) s obzirom na spol i razred koji učenici pohađaju.

### *Hipoteze istraživanja*

H<sub>1</sub> Pretpostavlja se da će školski profesionalci dati podatke o tome da postoji zastupljenost fizičkog, psihičkog, socijalnog, seksualnog i nasilja zloupotrebom informacionih tehnologija na sva tri nivoa javljanja nasilnog ponašanja kod učenika petih, šestih, sedmih, osmih i devetih razreda osnovne škole.

H<sub>2</sub> Pretpostavlja se da školski profesionalci koriste odgojno-disciplinske mjere koje su zastupljene u „Protokolu“, a odnose se za svaki nivo nasilja pojedinačno.

H<sub>3</sub> Pretpostavlja se da postoji statistički značajna razlika u sklonosti ka nasilnom ponašanju s obzirom na spol i dob učenika od 10 do 14 godina.

### *Metode, tehnike, instrumenti istraživanja i statistički postupci*

#### Metode istraživanja

U radu su korištene sljedeće metode: *deskriptivna metoda* - upotrijebljena zbog proučavanja činjenica i saznanja, njihovog analiziranja, sintetizovanja i kompariranja

dobivenih kvantitativnih rezultata kako bismo što kvalitetnije došli do određenih zaključaka nakon sprovedenog istraživanja; *metoda teorijske analize* – obuhvata analizu sadržaja istraživanja i primjenu instrumenata za prevenciju i sprečavanje nasilja u institucionalnoj praksi; *servej metoda*- analizirat će se odnosi među grupama i veze sa ponašanjima odraslih i *kauzalna metoda* - za razumijevanje pretpostavljene okolnosti da će jedna od grupa birati neke oblike vršnjačkog nasilja u vezi sa spolom i dobi.

### Tehnike i postupci istraživanja

Radu su odgovarale sljedeće tehnike i postupci istraživanja: *rad na dokumentaciji* - u kontekstu istraživanja sadržaji vezani za nasilna ponašanja i odgojne stilove odraslihi *anketa* – tehnika anketiranja je podrazumijevala anketni upitnik za procjenu vršnjačkog nasilja s fokusom na rodno zasnovano nasilje.

### Instrumenti istraživanja

Za potrebe ovog istraživačkog rada kreiran je *Upitnik za školske profesionalce o primjeni odgojno-disciplinskih intervencija u toku i nakon upotrebe „Protokola o postupanju u slučajevima nasilja“* - sastoji se iz dva dijela (tabelarni prikaz) i zaglavlja u kojem je naznačeno da upitnik opisuje nivoe nasilja i odgojno-disciplinske intervencije prema pomenutom „Protokolu“. Prvi dio, lijeva strana upitnika (tabele) obuhvata procjenu oblika nasilja na tri nivoa, a vrši se tako što se u koloni “zastupljenost” zaokružuje odgovarajući broj koji opisuje svaku tvrdnju. 1 - u manjoj mjeri, 2 - u jednakoj mjeri i 3 – povećana prisutnost. Na desnoj strani tabele navedene su odgojno-disciplinske mjere za svaki oblik javljanja nasilja unutar svakog nivoa. Prikupljanje podataka o najzastupljenijoj odgojno-disciplinskoj mjeri realizira se tako što ispitanici zaokruže jedan ili više od ponuđenih odgovora.

Drugi upitnik, *Upitnik PRONA (skraćenica od Procjena nasilnog ponašanja)* je namijenjen za samoprocjenu ponašanja karakterističnih za nasilnu interakciju među učenicima osnovnih i srednjih škola. Upitnik sadrži 20 stavki sa trostepenim skalama za odgovore, pri čemu ispitanici procjenjuju učestalost određenog ponašanja koje se javlja u nasilnoj interakciji. Stepene na skali označeni su kao nikad (0), ponekad (1) i često (2). Upitnik sadrži dvije skale. Prva skala, nazvana Izloženost vršnjačkom nasilju, obuhvata indikatore trpljenja vršnjačkog nasilja i ponašanja u ulozi žrtve. Druga skala, pod nazivom Sklonost ka nasilnom ponašanju, sadrži stavke koje se odnose na ispoljavanje fizičke agresije (odnosno lakših i težih oblika fizičkog nasilja) i psihološkog, odnosno emocionalnog nasilja. Ovaj upitnik predstavlja skraćenu i revidiranu verziju 42-ajtemskog upitnika PRONA (Maksimović, Raković, Jovanović i Čolović, 2008).

### Statistički postupci

SPSS (Statistical Package for the Social Sainceses) predstavlja statistički softverski paket u kome su instrumentirane gotovo sve konvencionalne statističke metode. Za obradu podataka u ovom radu korišteni su: frekvencija (f), postotak (%), Man-Vitnijev U test i Kruskal-Volisov test kako bismo kvantitativno predstavili i kvalitativno interpretirali rezultate istraživanja.

### *Uzorak istraživanja*

Uzorak istraživanja je stratificirani i čine ga školska djeca na uzrastu od 10 do 14 godina od petog do devetog razreda iz osam općina Unsko-sanskog kantona (Bihać, Bosanska Krupa, Cazin, Bužim, Velika Kladuša, Bosanski Petrovac, Ključ i Sanski Most). Uzorak je obuhvatio po jednu osnovnu školu iz svake općine, po 10 učenika ( $M=5$  i  $\bar{Z}=5$ ), odnosno po jedan učenik i učenica iz prvog odjeljenja petih, šestih, sedmih, osmih i devetih razreda, i to prvi učenik i učenica koji se nalaze u imeniku školskog dnevnika odabranog odjeljenja. Ukupno  $N=80$ . Uzorak za ispitivanje primjene Protokola o postupanju u slučaju nasilja čine školski profesionalci iz svake od osam škola. Svaki tim čini 5 školskih profesionalaca,  $N=40$ .

### *Analiza rezultata istraživanja*

U nastavku rada predstaviti ćemo dobijene rezultate koji se odnose na:

#### 1. Zastupljenost oblika nasilja

Tabela br. 1: Prikaz podataka o zastupljenosti oblika nasilja (fizičkog, psihičkog, socijalnog, seksualnog i nasilja zlostupotrebom informacijskih tehnologija i drugih komunikacijskih programa) na sva tri nivoa pojave nasilnog ponašanja kod učenika petih, šestih, sedmih, osmih i devetih razreda osnovne škole

| Oblici nivoa nasilja      | Nivoi zastupljenosti | Prvi nivo nasilja |              | Drugi nivo nasilja |              | Treći nivo nasilja |              |
|---------------------------|----------------------|-------------------|--------------|--------------------|--------------|--------------------|--------------|
|                           |                      | f                 | %            | f                  | %            | f                  | %            |
| fizičko nasilje           | Nema zastupljenosti  | 0                 | 0,0%         | 3                  | 7,5%         | 3                  | 7,5%         |
|                           | U manjoj mjeri       | <b>32</b>         | <b>80,0%</b> | <b>34</b>          | <b>85,0%</b> | <b>35</b>          | <b>87,5%</b> |
|                           | U jednakoj mjeri     | 7                 | 17,5%        | 3                  | 7,5%         | 1                  | 2,5%         |
|                           | Povećana prisutnost  | 1                 | 2,5%         | 0                  | 0,0%         | 1                  | 2,5%         |
| psihičko nasilje          | Nema zastupljenosti  | 0                 | 0,0%         | 2                  | 5,0%         | 5                  | 12,5%        |
|                           | U manjoj mjeri       | <b>30</b>         | <b>75,0%</b> | <b>33</b>          | <b>82,5%</b> | <b>31</b>          | <b>77,5%</b> |
|                           | U jednakoj mjeri     | 8                 | 20,0%        | 4                  | 10,0%        | 3                  | 7,5%         |
|                           | Povećana prisutnost  | 2                 | 5,0%         | 1                  | 2,5%         | 1                  | 2,5%         |
| socijalno nasilje         | Nema zastupljenosti  | 0                 | 0,0%         | 2                  | 5,0%         | 5                  | 12,5%        |
|                           | U manjoj mjeri       | <b>27</b>         | <b>67,5%</b> | <b>32</b>          | <b>80,0%</b> | <b>31</b>          | <b>77,5%</b> |
|                           | U jednakoj mjeri     | 11                | 27,5%        | 6                  | 15,0%        | 3                  | 7,5%         |
|                           | Povećana prisutnost  | 2                 | 5,0%         | 0                  | 0,0%         | 1                  | 2,5%         |
| seksualno nasilje         | Nema zastupljenosti  | 2                 | 5,0%         | 5                  | 12,5%        | 9                  | 22,5%        |
|                           | U manjoj mjeri       | <b>35</b>         | <b>87,5%</b> | <b>34</b>          | <b>85,0%</b> | <b>30</b>          | <b>75,0%</b> |
|                           | U jednakoj mjeri     | 2                 | 5,0%         | 0                  | 0,0%         | 0                  | 0,0%         |
|                           | Povećana prisutnost  | 1                 | 2,5%         | 1                  | 2,5%         | 1                  | 2,5%         |
| nasilje zlostupotrebom IT | Nema zastupljenosti  | 3                 | 7,5%         | 4                  | 10,0%        | 6                  | 15,5%        |
|                           | U manjoj mjeri       | <b>24</b>         | <b>60,0%</b> | <b>32</b>          | <b>80,0%</b> | <b>29</b>          | <b>72,5%</b> |
|                           | U jednakoj mjeri     | 10                | 25,0%        | 2                  | 5,0%         | 3                  | 7,5%         |
|                           | Povećana prisutnost  | 3                 | 7,5%         | 2                  | 5,0%         | 2                  | 5,0%         |

U tabeli br. 1 su predstavljeni podaci koji pokazuju da je od ukupno 40 ispitanika, školskih profesionalaca, njih 32 (80,0%) reklo da je na prvom nivou nasilja fizičko nasilje zastupljeno u manjoj mjeri, 7 (17,5%) u jednakoj mjeri, a samo 1 (2,5%) da je fizičko nasilje u

porastu. Što se tiče psihičkog oblika nasilja 30 (75,0%) školskih profesionalaca je reklo da je psihičko nasilje zastupljeno u manjoj mjeri, 8 (20,0%) u jednakoj mjeri, a 2 (5,0%) da je psihičko nasilje u porastu. 27 (67,5%) školskih profesionalca kaže da je socijalno nasilje prisutno u manjoj mjeri, njih 11 (27,5%) da je zastupljeno u jednakoj mjeri, a 2 (2,5%) da je ovaj oblik nasilja u porastu. Svi školski profesionalci su rekli da je prisutan socijalni oblik nasilja prvog nivoa.

Prema podacima, 2 ispitanika (5,0%) izdvaja da seksualno nasilje nije zastupljeno, 35 (87,5%) da je zastupljeno u manjoj mjeri, 2 (5,0%) zastupljeno u jednakoj mjeri, a samo 1 (2,5%) da je seksualno nasilje u porastu. 3 (7,5%) je reklo da nasilje zloupotrebom IT nije uopšte zastupljeno, 24 (60,0%) da je nasilje prisutno u manjoj mjeri, 10 (25,0%) da je zastupljeno u jednakoj mjeri, a 3 (7,5%) da je ovaj oblik nasilja u porastu. Kod drugog nivoa nasilja 3 (7,5%) ispitanika su rekla da fizičko nasilje nije zastupljeno, 34 (85,0%) da je zastupljeno u manjoj mjeri, a 7,5% odnosno 3 ispitanika su rekli da je zastupljeno u jednakoj mjeri. Ispitanici nisu rekli da je fizičko nasilje u porastu. Prema iskazima ispitanika, psihičko nasilje je zastupljeno u manjoj mjeri 33 (82,5%) ili jednakoj mjeri 4 (10,0%). 2 (5,0%) ispitanika su rekla da ovaj oblik nasilja nije uopšte zastupljen, a samo 1 (2,5%) da je psihičko nasilje u porastu. Također, najveći broj ispitanika, njih 32 (80,0%) je reklo da je socijalno nasilje prisutno u manjoj mjeri, 6 (15,0%) da je zastupljeno u jednakoj mjeri, a 2 (5,0%) ispitanika su rekla da ovaj oblik nasilja nije zastupljen, niti jedan nije rekao da je socijalno nasilje drugog nivoa u porastu. Seksualno nasilje je prema iskazima 34 (85,0%) ispitanika zastupljeno u manjoj mjeri, Niti jedan ispitanik nije rekao da je ovaj oblik nasilja zastupljen u jednakoj mjeri, a njih 5 (12,5%) je reklo da seksualno nasilje uopšte nije zastupljeno, samo 1 (2,5%) ispitanik je rekao da je ovaj oblik nasilja u porastu. Oblik nasilja zloupotrebom IT je prema iskazima 32 (80,0%) ispitanika zastupljeno u manjoj mjeri, 4 (10,0%) smatraju da uopšte nije zastupljen. 2 (5,0%) da je ovaj oblik nasilja prisutan u jednakoj mjeri, a isti broj da je ovaj oblik nasilja u porastu. Kod trećeg oblika nasilja 3 (7,5%) ispitanika su rekla da fizičko nasilje nije zastupljeno, 35 (87,5%) da je zastupljeno u manjoj mjeri, 2,5% da je zastupljeno u jednakoj mjeri, odnosno da je ovaj oblik nasilja u porastu. U procjeni trećeg nivoa nasilja, 31 (77, 5%) ispitanik - školski profesionalac kaže da je psihičko nasilje zastupljeno u manjoj mjeri, zatim slijedi zastupljenost u jednakoj mjeri 3 (7,5%). 5 (12,5%) je reklo da ovaj oblik nasilja nije uopšte zastupljen, a samo 1 (2,5%) da je psihičko nasilje u porastu. Također, najveći broj ispitanika, njih 31 (77,5%) je reklo da je socijalno nasilje prisutno u manjoj mjeri, 3 ispitanika (7,5%) kaže da je zastupljeno u jednakoj mjeri, 5 (12,5%) da ovaj oblik nasilja nije zastupljen, a 1 (2,5%) da je socijalno nasilje u porastu. Seksualno nasilje je prema iskazima 30 (75,0%) ispitanika zastupljeno u manjoj mjeri. Niti jedan ispitanik nije rekao da je ovaj oblik nasilja zastupljen u jednakoj mjeri, a njih 9 (22,5%) je reklo da seksualno nasilje uopšte nije zastupljeno, a samo 1 (2,5%) je reklo da je ovaj oblik nasilja u porastu. Niti jedan ispitanik nije rekao da je ovaj oblik nasilja prisutan u jednakoj mjeri. Oblik nasilja zloupotrebom IT je prema iskazima 29 (72,5%) ispitanika zastupljen u manjoj mjeri, 6 (15,5%) smatra da uopšte nije zastupljen. 3 (7,5%) ispitanika su rekla da je ovaj oblik nasilja prisutan u jednakoj mjeri, a 2 (5,0%) da je ovaj oblik nasilja u porastu.

Prema prikazanim rezultatima svi oblici nasilja (fizičko, psihičko, socijalno, seksualno nasilje i oblik nasilja zloupotrebom IT) na sva tri nivoa nasilja su prema iskazima ispitanika, zastupljeni u manjoj mjeri.

2. Primjena odgojno-disciplinskih intervencija u toku i nakon upotrebe „Revidiranog protokola o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu“.

*Tabela br. 2: Podaci o primjeni odgojno-disciplinskih intervencija u toku i nakon upotrebe „Protokola“ od strane školskih profesionalaca na prvom nivou nasilja*

| Oblici nivoa nasilja    | Odgojno-disciplinske mjere                                                                                                                                                                             | f         | %            |
|-------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|--------------|
| fizičko nasilje         | - Nema mjera.                                                                                                                                                                                          | 5         | 12,5%        |
|                         | - <b>Samostalno poduzimam aktivnosti u saradnji sa roditeljima.</b>                                                                                                                                    | <b>22</b> | <b>55,0%</b> |
|                         | - Ako se ovakvo nasilno ponašanje ponavlja, škola intervenira aktivnostima predviđenim na drugom, odnosno trećem nivou.                                                                                | 9         | 22,5%        |
|                         | - Vodim evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjavam službenu zabilješku.                                                                                                               | 4         | 10,0%        |
| psihičko nasilje        | - Nema mjera.                                                                                                                                                                                          | 5         | 12,5%        |
|                         | - <b>Samostalno poduzimam aktivnosti u saradnji sa roditeljima.</b>                                                                                                                                    | <b>20</b> | <b>50,0%</b> |
|                         | - Ako se ovakvo nasilno ponašanje ponavlja, škola intervenira aktivnostima predviđenim na drugom, odnosno trećem nivou.                                                                                | 11        | 27,5%        |
|                         | - Vodim evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjavam službenu zabilješku.                                                                                                               | 4         | 10,0%        |
| socijalno nasilje       | - Nema mjera.                                                                                                                                                                                          | 5         | 12,5%        |
|                         | - <b>Samostalno poduzimam aktivnosti u saradnji sa roditeljima.</b>                                                                                                                                    | <b>20</b> | <b>45,0%</b> |
|                         | - Ako se ovakvo nasilno ponašanje ponavlja, škola intervenira aktivnostima predviđenim na drugom, odnosno trećem nivou.                                                                                | 11        | 32,5%        |
|                         | - Vodim evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjavam službenu zabilješku.                                                                                                               | 4         | 10,0%        |
| seksualno nasilje       | - Nema mjera.                                                                                                                                                                                          | 7         | 17,5%        |
|                         | - Samostalno poduzimam aktivnosti u saradnji sa roditeljima.                                                                                                                                           | 10        | 25,0%        |
|                         | - <b>Ako se ovakvo nasilno ponašanje ponavlja, škola intervenira aktivnostima predviđenim na drugom, odnosno trećem nivou.</b>                                                                         | <b>19</b> | <b>47,5%</b> |
|                         | - Vodim evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjavam službenu zabilješku.                                                                                                               | 4         | 10,0%        |
| nasilje zloupotrebom IT | - Nema mjera.- Samostalno poduzimam aktivnostiu saradnji sa roditeljima.- <b>Ako se ovakvo nasilno ponašanje ponavlja, škola intervenira aktivnostima predviđenim nadrugom, odnosno trećem nivou.-</b> | 8         | 20,0%        |
|                         | Vodim evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjavam službenu zabilješku.                                                                                                                 | 10        | 25,0%        |
|                         |                                                                                                                                                                                                        | <b>21</b> | <b>52,5%</b> |
|                         |                                                                                                                                                                                                        | 1         | 2,5%         |

U tabeli br. 2 su prikazani rezultati koji pokazuju da na prvom nivou nasilja kada je u pitanju pojava fizičkog oblika nasilja ispitanici – školski profesionalci najčešće kao odgojno-disciplinsku mjeru koriste samostalno poduzimanje aktivnosti u saradnji sa roditeljima 22 (55,0%), a najmanji broj ispitanika 4 (10,0%) vodi evidenciju i arhivu intervencija na ovom

nivou i sačinjava službenu zabilješku. 5 (12,5%) ispitanika je reklo da ne poduzima nikakve mjere, a njih 9 (22,5%) smatra da kod ponavljanja ovakvog ponašanja treba intervenirati škola u skladu sa aktivnostima koje su predviđene na drugom odnosno trećem nivou. Kada je u pitanju pojava psihičkog oblika nasilja ispitanici najčešće, kao odgojno-disciplinsku mjeru, koriste samostalno poduzimanje aktivnosti u saradnji sa roditeljima 20 (5,0%), a najmanji broj ispitanika 4 (10,0%) vodi evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjava službenu zabilješku. 5 (12,5%) ispitanika je reklo da ne poduzima nikakve mjere, a njih 11 (22,5%) smatra da kod ponavljanja ovakvog ponašanja treba intervenirati škola u skladu sa aktivnostima koje su predviđene na drugom odnosno trećem nivou. Kod pojave socijalnog oblika nasilja ispitanici najčešće kao odgojno-disciplinsku mjeru koriste samostalno poduzimanje aktivnosti u saradnji sa roditeljima 20 (5,0%), a najmanji broj nastavnika 4 (10,0%) vodi evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjava službenu zabilješku. 5 (12,5%) ispitanika je reklo da ne poduzima nikakve mjere, a njih 11 (22,5%) smatra da kod ponavljanja ovakvog ponašanja treba intervenirati škola u skladu sa aktivnostima koje su predviđene na drugom odnosno trećem nivou. Kada je u pitanju pojava seksualnog oblika nasilja 19 (47,5%) ispitanika smatra da kod ponavljanja ovakvog ponašanja treba intervenirati škola u skladu sa aktivnostima koje su predviđene na drugom odnosno trećem nivou. 10 (25,0%) ispitanika najčešće kao odgojno-disciplinsku mjeru koriste samostalno poduzimanje aktivnosti u saradnji sa roditeljima. 7 (17,5%) ispitanika je reklo da ne poduzima nikakve mjere, a najmanji broj ispitanika 4 (10,0%) vodi evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjava službenu zabilješku. Kod pojave oblika nasilja zloupotrebom IT 21 (52,5%) ispitanik smatra da kod ponavljanja ovakvog ponašanja treba intervenirati škola u skladu sa aktivnostima koje su predviđene na drugom odnosno trećem nivou. 10 (25,0%) ispitanika najčešće kao odgojno-disciplinsku mjeru koriste samostalno poduzimanje aktivnosti u saradnji sa roditeljima. 8 (20,0%) ispitanika je reklo da ne poduzima nikakve mjere, a samo 1 (2,5%) ispitanik vodi evidenciju i arhivu intervencija na ovom nivou i sačinjava službenu zabilješku.

Najveći broj ispitanika je izjavio da kod fizičkog, psihičkog i socijalnog oblika nasilja najčešće samostalno poduzimaju aktivnosti u saradnji sa roditeljima, a najveći broj ispitanika kod oblika seksualnog nasilja i nasilja zloupotrebom IT je izjavilo da ukoliko se takvo ponašanje ponavlja intervenira škola po predviđenim aktivnostima na drugom odnosno trećem nivou.

*Tabela br. 3: Podaci o primjeni odgojno-disciplinskih intervencija u toku i nakon upotrebe „Protokola“ od strane školskih profesionalaca na drugom nivou nasilja*

| Oblici nivoa nasilja | Odgojno-disciplinske mjere                                                                                                                                                                                                                                                                 | f | %     |
|----------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---|-------|
| fizičko nasilje      | - Nema mjera.                                                                                                                                                                                                                                                                              | 8 | 20,0% |
|                      | - Razrednik/razrednica u saradnji sa stručnim saradnikom (pedagog/inja, psiholog/inja) i direktorom/direktoricom poduzima mjere, uz obavezno učešće roditelja u smislu pojačanog odgojnog rada. - Pokreće se odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 2 | 70,0% |
|                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 4 | 10,0% |

|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |    |       |
|-------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|-------|
| psihičko nasilje        | - Nema mjera.<br>- Razrednik/razrednica u saradnji sa stručnim saradnikom (pedagog/inja, psiholog/inja) i direktorom/direktricom poduzima mjere, uz obavezno učešće roditelja u smislu pojačanog odgojnog rada.- Pokreće se odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima.  | 8  | 20,0% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 26 | 65,0% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 6  | 15,0% |
| socijalno nasilje       | - Nema mjera.<br>- Razrednik/razrednica u saradnji sa stručnim saradnikom (pedagog/inja, psiholog/inja) i direktorom/direktricom poduzima mjere, uz obavezno učešće roditelja u smislu pojačanog odgojnog rada. - Pokreće se odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 9  | 22,5% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 29 | 72,5% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 2  | 5,0%  |
| seksualno nasilje       | - Nema mjera.<br>- Razrednik/razrednica u saradnji sa stručnim saradnikom (pedagog/inja, psiholog/inja) i direktorom/direktricom poduzima mjere, uz obavezno učešće roditelja u smislu pojačanog odgojnog rada. - Pokreće se odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 10 | 25,0% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 22 | 55,0% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 8  | 20,0% |
| nasilje zloupotrebom IT | - Nema mjera.<br>- Razrednik/razrednica u saradnji sa stručnim saradnikom (pedagog/inja, psiholog/inja) i direktorom/direktricom poduzima mjere, uz obavezno učešće roditelja u smislu pojačanog odgojnog rada. - Pokreće se odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 10 | 25,0% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 22 | 55,0% |
|                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 8  | 20,0% |

U tabeli br. 3 su prikazani rezultati koji pokazuju da na drugom nivou nasilja kada je u pitanju pojava fizičkog oblika nasilja kao načešća odgojno-disciplinska mjera koristi se saradnja razrednika/razrednice sa stručnim saradnicima i direktorom uz obavezno učešće roditelja, 28 (70,0%). 8 (20,0%) ispitanika je reklo da za ovaj oblik nasilja na drugom nivou nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 4 (10,0%) ispitanika su rekla da se pokreće odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. Kod pojave psihičkog oblika nasilja kao načešća odgojno-disciplinska mjera koristi se saradnja razrednika/razrednice sa stručnim saradnicima i direktorom uz obavezno učešće roditelja, 26 (65,0%). 8 (20,0%) ispitanika je reklo da za ovaj oblik nasilja na drugom nivou nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 6 (15,0%) ispitanika je reklo da se pokreće odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. Kod pojave socijalnog oblika nasilja kao načešća odgojno-disciplinska mjera koristi se saradnja razrednika/razrednice sa stručnim saradnicima i direktorom uz obavezno učešće roditelja, 29 (72,5%). 9 (22,5%) ispitanika je reklo da za ovaj oblik nasilja na drugom nivou nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 2 (5,0%) ispitanika su rekla da se pokreće odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. Kod pojave seksualnog oblika nasilja 22 (55,0%) ispitanika su rekla da se kao najčešća odgojno-disciplinska mjera koristi saradnja razrednika/razrednice sa

stručnim saradnicima i direktorom uz obavezno učešće roditelja. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da za ovaj oblik nasilja na drugom nivou nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 8 (20,0%) je reklo da se pokreće odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima. Kod pojave oblika nasilja zloupotrebom IT 22 (55,0%) ispitanika su rekla da se kao načešća odgojno-disciplinska mjera koristi saradnja razrednika/razrednice sa stručnim saradnicima i direktorom uz obavezno učešće roditelja. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da za ovaj oblik nasilja na drugom nivou nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 8 (20,0%) ispitanika da se pokreće odgojno-disciplinski postupak i izriče mjera u skladu sa zakonskim propisima.

Najveći broj ispitanika je izjavio da kod pojave fizičkog, psihičkog, socijalnog, seksualnog nasilja i oblika nasilja zloupotrebom IT, razrednik/razrednica u saradnji sa direktorom/direktoricom poduzima mjere, uz obavezno učešće roditelja u smislu pojačanog odgojnog rada.

Tabela br. 4: Podaci o primjeni odgojno-disciplinskih intervencija u toku i nakon upotrebe „Protokola“ od strane školskih profesionalaca na trećem nivou nasilja

| Oblici nivoa nasilja | Odgojno-disciplinske mjere                                                                                                                                           | f  | %     |
|----------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|-------|
| fizičko nasilje      | - Nema mjere.                                                                                                                                                        | 8  | 20,0% |
|                      | - Direktor/direktorica poduzima mjere sastručnim timom uz obavezno angažiranje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi.                                  | 17 | 42,5% |
|                      | - Odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka i izricanje mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 10 | 25,0% |
|                      | - Angažirana je i druga ustanova ili služba, te škola ostvaruje saradnju s njom i međusobno usklađuju aktivnosti.                                                    | 5  | 12,5% |
| psihičko nasilje     | - Nema mjera.                                                                                                                                                        | 10 | 25,0% |
|                      | - Direktor/direktorica poduzima mjere sastručnim timom uz obavezno angažiranje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi.                                  | 14 | 35,0% |
|                      | - Odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka i izricanje mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 10 | 25,0% |
|                      | - Angažirana je i druga ustanova ili služba, te škola ostvaruje saradnju s njom i međusobno usklađuju aktivnosti.                                                    | 6  | 15,0% |
| socijalno nasilje    | - Nema mjera.                                                                                                                                                        | 10 | 25,0% |
|                      | - Direktor/direktorica poduzima mjere sastručnim timom uz obavezno angažiranje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi.                                  | 16 | 40,0% |
|                      | - Odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka i izricanje mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 11 | 27,5% |
|                      | - Angažirana je i druga ustanova ili služba, te škola ostvaruje saradnju s njom i međusobno usklađuju aktivnosti.                                                    | 3  | 7,5%  |
| seksualno nasilje    | - Nema mjera.                                                                                                                                                        | 8  | 20,0% |
|                      | - Direktor/direktorica poduzima mjere sastručnim timom uz obavezno angažiranje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi.                                  | 17 | 42,5% |
|                      | - Odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka i izricanje mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 10 | 25,0% |
|                      | - Angažirana je i druga ustanova ili služba, te škola ostvaruje saradnju s njom i međusobno usklađuju aktivnosti.                                                    | 5  | 12,5% |

|                         |                                                                                                                                                                      |    |       |
|-------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|-------|
| nasilje zloupotrebom IT | - Nema mjera.                                                                                                                                                        | 10 | 25,0% |
|                         | - Direktor/direktorica poduzima mjere sastručnim timom uz obavezno angažiranje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi.                                  | 14 | 35,0% |
|                         | - Odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka i izricanje mjera u skladu sa zakonskim propisima. | 10 | 25,0% |
|                         | - Angažirana je i druga ustanova ili služba, te škola ostvaruje saradnju s njom i međusobno usklađuju aktivnosti.                                                    | 6  | 15,0% |

U tabeli br. 4 su prikazani rezultati koji pokazuju da na trećem nivou nasilja, kada je u pitanju pojava fizičkog oblika nasilja, 17 (42,5%) ispitanika – školskih profesionalaca izjavljuje da se kao najčešća odgojno-disciplinska mjera koristi poduzimanje mjera od strane direktora/direktorice sa stručnim timom uz obavezno angažovanje roditelja, nadležnih organa, organizacija i službi. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da se za ovaj oblik nasilja poduzima odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka u skladu sa zakonskim propisima. 8 (20,0%) ispitanika je reklo da nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 5 (12,5%) da se angažira druga ustanova sa kojom škola ima saradnju.

Kada se radi o pojavi psihičkog oblika nasilja, 14 (35,0%) ispitanika izjavljuje da se kao najčešća odgojno-disciplinska mjera koristi poduzimanje mjera od strane direktora/direktorice sa stručnim timom uz obavezno angažovanje roditelja, nadležnih organa, organizacija i službi. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da se za ovaj oblik nasilja poduzima odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka u skladu sa zakonskim propisima. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 6 (15,0%) da se angažira druga ustanova sa kojom škola ima saradnju.

Kod pojave socijalnog oblika nasilja, 16 (40,0%) nastavnika izjavljuje da se kao najčešća odgojno-disciplinska mjera koristi poduzimanje mjera od strane direktora/direktorice sa stručnim timom uz obavezno angažovanje roditelja, nadležnih organa, organizacija i službi. 11 (27,5%) ispitanika je reklo da se za ovaj oblik nasilja poduzima odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka u skladu sa zakonskim propisima. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 3 (7,5%) da se angažira druga ustanova sa kojom škola ima saradnju.

Kod pojave seksualnog oblika nasilja, 17 (42,5%) ispitanika izjavljuje da se kao najčešća odgojno-disciplinska mjera koristi poduzimanje mjera od strane direktora/direktorice sa stručnim timom uz obavezno angažovanje roditelja, nadležnih organa, organizacija i službi. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da se za ovaj oblik nasilja poduzima odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka u skladu sa zakonskim propisima. 8 (20,0%) ispitanika je reklo da nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 5 (12,5%) da se angažira druga ustanova sa kojom škola ima saradnju.

Kada se radi o pojavi oblika nasilja zloupotrebom IT, 14 (35,0%) ispitanika izjavljuje da se kao najčešća odgojno-disciplinska mjera koristi poduzimanje mjera od strane direktora/direktorice sa stručnim timom uz obavezno angažovanje roditelja, nadležnih organa, organizacija i službi. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da se za ovaj oblik nasilja

poduzima odgojni rad koji je po intenzitetu primjeren potrebama učenika, kao i pokretanje odgojno-disciplinskog postupka u skladu sa zakonskim propisima. 10 (25,0%) ispitanika je reklo da nema nikakvih odgojno-disciplinskih mjera, a 6 (15,0%) da se angažira druga ustanova sa kojom škola ima saradnju.

Najveći broj ispitanika je izjavio da kod pojave fizičkog, psihičkog, socijalnog, seksualnog nasilja i oblika nasilja zloupotrebom IT, direktor/direktorica poduzima mjere sa stručnim timom uz obavezno angažiranje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi.

### 3. Ponašanja u nasilnoj interakciji

Tabela br. 5: Razlike u izloženosti vršnjačkom nasilju i sklonosti ka nasilnom ponašanju kod učenika s obzirom na spol

|                                 | SPOL   | N  | Mean Rank |                                                                         |                                                                    |
|---------------------------------|--------|----|-----------|-------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| Izloženost vršnjačkom nasilju   | Muški  | 38 | 38.74     | Mann-Whitney U<br>Wilcoxon W<br>1472.000<br>Z<br>Asymp. Sig. (2-tailed) | Izloženost vršnjačkom nasilju<br>731.000<br><br><br>-.104<br>.917  |
|                                 | Ženski | 39 | 39.26     |                                                                         |                                                                    |
|                                 | Ukupno | 77 |           |                                                                         |                                                                    |
| Skolonost ka nasilnom ponašanju | Muški  | 40 | 45.41     | Mann-Whitney U<br>Wilcoxon W<br>1343.500<br>Z<br>Asymp. Sig. (2-tailed) | Izloženost vršnjačkom nasilju<br>563.500<br><br><br>-2.201<br>.028 |
|                                 | Ženski | 39 |           |                                                                         |                                                                    |
|                                 | Ukupno | 79 | 34.45     |                                                                         |                                                                    |

<sup>a</sup> Nezavisna varijaba: Spol

Tabela br. 6: Izračunate medijane

| Spol   | N  | Median  |
|--------|----|---------|
| Muški  | 40 | 13.0000 |
| Ženski | 39 | 12.0000 |
| Ukupno | 79 | 13.0000 |

Rezultati prikazani u tabeli br. 5 pokazuju da Man-Vitnijev test nije otkrio značajnu razliku na nivou izloženosti vršnjačkom nasilju učenika i učenica,  $U=731$ ,  $Z=-,104$ ,  $p=0,917$ . Što se tiče sklonosti ka nasilnom ponašanju učenici ( $Md=13$ ,  $N=40$ ) i učenice ( $Md=12$ ,  $N=39$ ) se međusobno razlikuju, odnosno postoji značajna razlika u nivou sklonosti ka nasilnom ponašanju,  $U=653,5$ ,  $Z= -2.201$ ,  $p= 0,028$ . S obzirom na to da postoji statistički značajna razlika, potrebno je odrediti i smjer te razlike, tj. u kojoj grupi je neprekidna promjenljiva prosječno veća. Veličina uticaja se računala preko formule  $r=Z/\text{kvadratni korijen od } N$ . U ovom slučaju  $r$  iznosi 0,247. Prema Koenovom uticaju radi se o srednjem uticaju. Prikazano u tabeli br. 6 srednje vrijednosti rangova grupa pokazuju da su dječaci ( $Md=13$ ) skloniji vršnjačkom nasilju u odnosu na djevojčice ( $Md=12$ ).

Tabela br. 7: Razlike u izloženosti vršnjačkom nasilju i sklonosti ka nasilnom ponašanju kod učenika s obzirom na razred koji pohađaju

|                                | Razred | N  | Mean rank |                                                      |
|--------------------------------|--------|----|-----------|------------------------------------------------------|
| Izloženost vršnjačkom nasilju  | Peti   | 16 | 49.34     | Chi-Square 11.431<br>Df 4<br>Asymp. Sig. <b>.022</b> |
|                                | Šesti  | 16 | 32.03     |                                                      |
|                                | Sedmi  | 16 | 40.38     |                                                      |
|                                | Osmi   | 14 | 46.54     |                                                      |
|                                | Deveti | 15 | 26.90     |                                                      |
|                                | Ukupno | 77 |           |                                                      |
| Sklonost ka nasilnom ponašanju | Peti   | 16 | 42.72     | Chi-Square 4.184<br>Df 4<br>Asymp. Sig. <b>.382</b>  |
|                                | Šesti  | 16 | 34.91     |                                                      |
|                                | Sedmi  | 16 | 33.72     |                                                      |
|                                | Osmi   | 16 | 41.63     |                                                      |
|                                | Deveti | 15 | 47.50     |                                                      |
|                                | Ukupno | 79 |           |                                                      |

<sup>a</sup> Kruskal-Wallis Test

<sup>b</sup> Nezavisna varijabla: Razredi

Tabela br. 8: Izračunate medijane

| Razred | N  | Median  |
|--------|----|---------|
| Peti   | 16 | 11.0000 |
| Šesti  | 16 | 9.0000  |
| Sedmi  | 16 | 10.0000 |
| Osmi   | 14 | 11.5000 |
| Deveti | 15 | 8.0000  |
| Ukupno | 77 | 10.0000 |

U rezultatima prikazanim u tabeli br. 7 (peti razred, N=16; šesti razred, N=16; sedmi razred, N=16; osmi razred, N=14 i deveti razred, N=15),  $c^2(4, N=77)=11,431$ ,  $p=0,022$  postoji statistički značajna razlika u izloženosti učenika vršnjačkom nasilju. Prikazano u tabeli br. 8 srednje vrijednosti rangova grupa pokazuju da su učenici osmog razreda (Md=11,5) najizloženiji vršnjačkom nasilju u odnosu na peti (Md=11), šesti (Md=9), sedmi (Md=10) i deveti razred (Md=8).

Što se tiče sklonosti ka nasilnom ponašanju, rezultati pokazuju da (peti razred, N=16; šesti razred, N=16; sedmi razred, N=16; osmi razred, N=16 i deveti razred, N=15),  $c^2(4, N=79)=4,184$ ,  $p=0,382$  ne postoji statistički značajna razlika u sklonosti učenika ka nasilnom ponašanju s obzirom na razred koji pohađaju.

### *Diskusija rezultata*

Prva postavljena hipoteza glasi: „Pretpostavlja se da će školski profesionalci dati podatke o tome da postoji zastupljenost fizičkog, psihičkog, socijalnog, seksualnog i nasilja zloupotrebom informacionih tehnologija na sva tri nivoa javljanja nasilnog ponašanja kod učenika petih, šestih, sedmih, osmih i devetih razreda osnovne škole”. Nakon obrade podataka zaključuje se da su školski profesionalci dali podatke o zastupljenosti u manjoj mjeri svih oblika vršnjačkog nasilja na sva tri nivo nasilja. Niti jedan oblik nasilja, bilo da se radi o fizičkom, psihičkom, socijalnom, seksualnom i obliku nasilja zloupotrebom IT nije u povećanom prisustvu uz upotrebu „Protokola“. Ovakvi podaci govore u prilog upotrebe revidiranog „Protokola o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu“. Rezultatima potkrijepljeno „Protokol” se odnosi na preveniranje nasilja uopće, kao i mogućih situacija povećanog rizika.

Druga hipoteza glasi: „Pretpostavlja se da školski profesionalci koriste odgojno-disciplinske mjere koje su zastupljene u „Protokolu“, a odnose se za svaki nivo nasilja pojedinačno.“ Prema dobijenim rezultatima najveći broj nastavnika je dao podatke da kod fizičkog, psihičkog i socijalnog oblika nasilja najčešće samostalno poduzimaju aktivnosti u saradnji sa roditeljima, a najveći broj nastavnika kod oblika seksualnog nasilja i nasilja zloupotrebom IT je izjavilo da ukoliko se takvo ponašanje ponavlja intervenira škola po predviđenim aktivnostima na drugom odnosno trećem nivou. Kod drugog nivoa nasilja najveći broj nastavnika je izjavio da kod pojave fizičkog, psihičkog, socijalnog, seksualnog nasilja i oblika nasilja zloupotrebom IT, razrednik/razrednica u saradnji sa direktorom/direktoricom poduzima mjere, uz obavezno učešće roditelja u smislu pojačanog odgojnog rada, a kod trećeg nivoa nasilja najveći broj nastavnika je izjavio da kod pojave fizičkog, psihičkog, socijalnog, seksualnog nasilja i oblika nasilja zloupotrebom IT, direktor/direktorica poduzima mjere sa stručnim timom uz obavezno angažiranje roditelja i nadležnih organa, organizacija i službi.

Zaključuje se da nastavnici/stručnjaci u skladu sa ponuđenim odgojno-disciplinskim mjerama u „Protokolu“ primjenjuju mjere koje uključuju određene aktivnosti direktora/direktorice škole koje u najvećem broju slučajeva uključuju i saradnju sa roditeljima u smislu pojačanog odgojnog rada. „Protokol“ u upotrebi se odnosi na postupanje u konkretnim situacijama u cilju zaštite djece, određuju se adekvatni načini postupanja u slučaju nasilja u koje su uključena djeca.

Treća hipoteza glasi: „Pretpostavlja se da postoji statistički značajna razlika u sklonosti ka nasilnom ponašanju s obzirom na spol i dob učenika od 10 do 14 godina.“ Postavljena hipoteza je u djelimično potvrđena. Prvi dio hipoteze koji se odnosi na pretpostavku o podjednako izloženosti je potvrđen, jer Man-Vitnijev U test nije pokazao značajnu razliku na nivou izloženosti vršnjačkom nasilju između učenika i učenica. Dakle, ne postoje razlike u trpljenju vršnjačkog nasilja i ponašanja u ulozi žrtve. Pretpostavka o sklonosti ka nasilnom ponašanju je u potpunosti potvrđena. Rezultati su pokazali da su dječaci skloniji vršnjačkom nasilju, odnosno fizičkoj agresiji (lakih i težih oblika fizičkog nasilja), psihološkom i emocionalnom nasilju u odnosu na djevojčice.

Drugi dio hipoteze je djelimično potvrđen. Rezultati su pokazali da su učenici osmog razreda izloženiji vršnjačkom nasilju, više trpe vršnjačko nasilje i ponašaju se ulozu žrtve u odnosu na učenike petih, šestih, sedmih i devetih razreda, što nije u skladu sa ranijim istraživanjima koja su pokazala da su i učenici devetih razreda izloženi vršnjačkom nasilju. Dio

hipoteze koji se odnosi na pretpostavku o sklonosti ka nasilnom ponašanju nije potvrđen. Rezultati su pokazali da ne postoji razlika u ispoljavanju fizičkog, psihološkog i emocionalnog nasilja kod učenika s obzirom na razred koji pohađaju. Rezultati su u skladu sa istraživanjima čiji su rezultati utvrdili da do porasta nasilnog ponašanja ne dolazi s dobi, nego suprotno, to jest kako s porastom dobi djeteta dolazi do smanjenja nasilja (Espelage i Horne, 2008, prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2014). Razlozi ovakvog rezultata jeste u skladu s prethodno navedenim Olweusovim zaključkom da porast nasilnog ponašanja s dobi nije linearan. Kako se učenici bliže završetku osnovnoškolskog obrazovanja, vršnjačko nasilje se smanjuje što se može potkrijepiti učenjem socijalno prihvatljivih oblika ponašanja, boljom samokontrolom, samoregulacijom, te shvatanjem ozbiljnih sankcija za stariju djecu koja se agresivno ponašaju.

## **Zaključak**

Razvrstavanje nasilja na nivoe ima za cilj osiguranje ujednačenog postupanja u situacijama nasilja kada su akteri učenici/učenice. Zastupljeni oblici nasilja se mogu pojaviti na sva tri nivoa nasilja, ali se razlikuju po intenzitetu, stepenu rizika, učestalosti, posljedicama i učesnicima. Revidirani „Protokol o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu“, a koji je u upotrebi u školama USK-a je na osnovu korištenja segmenata „Protokola“ u vidu kreiranog upitnika za svrhe ovog istraživanja dobio potvrdu za nastavak korištenja u osnovnim školama USK-a. Upotreba „Protokola“ u osnovnim školama je rezultirala pojavom svih oblika vršnjačkog nasilja u manjoj mjeri. Korištenje i postupanje po navedenim odgojno-disciplinskim mjerama koje su navedene u „Protokolu“ pokazalo je da nadležni (direktori/direktorice, stručni saradnici/saradnice, nastavnici/ce) u školama poduzimaju adekvatne aktivnosti s obzirom na nivo javljanja oblika nasilja uz obaveznu saradnju sa roditeljima i nadležnim institucijama. Samoprocjena učenika o učestalosti ponašanja karakterističnih za nasilnu interakciju je u skladu sa navedenim ranijim istraživanjima u Švedskoj, Danskoj, Welsu, Hrvatskoj, Litvi, te je pokazala da su dječaci i djevojčice podjednako izloženi vršnjačkom nasilju, a da su dječaci skloniji nasilnom ponašanju u odnosu na djevojčice u petim, šestim, sedmim, osmim i devetim razredima. Zaključno dječaci i djevojčice u osnovnim školama su jednako izloženi vršnjačkom nasilju, trpljenju vršnjačkog nasilja ponašanja u ulozi žrtve, dok su s druge strane dječaci skloniji ka nasilnom ponašanju u odnosu na djevojčice. Učenici osmog razreda su najizloženiji trpljenju vršnjačkog nasilja i ponašanju u ulozi žrtve, dok s druge strane ne postoji razlika u sklonosti ka fizičkom, psihičkom i emocionalnom nasilju kod dječaka i djevojčica.

Značajna implikacija ovog rada ogleda se u hitnosti rješavanja problematike formiranja stručnih timova u školama koji rade i postupaju po „Protokolu“.

## **Problemi, ograničenja rada i preporuke**

Cilj ovog istraživačkog rada nije planirano realiziran zbog postojanja ograničenja koji se odnose na nepostojanje formiranih stručnih timova u školama čija je obaveza postupanje po „Protokolu o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu“, te su podaci prikupljeni od strane nastavnika/stručnjaka koji su ga u svojoj nastavnoj praksi i upotrebljavali. Preporučuje se formiranje koordinacionih timova na početku školske godine – isto predvidjeti Godišnjim programom rada škole.

## Zahvala

Posebnu zahvalnost upućujemo stručnim saradnicima koji su dali podršku aktivnim učesćem i pedagoškim pristupom uzorku istraživanja: Ismiri Jaganjac, Jasni Zečević, Dževdi Hasić, Emini Alešević, Esmi Halilović, Asmiru Hamidoviću, Nusreti Alijagić-Prša i Ervini Đogić-Šabić.

## Literatura

1. Forero, R., McLellan, L., Rissel, C. i Bauman, A. (1999). *Bullying behaviour and psychological health among school students in new South Wales, Australia: Cross sectional survey*. British Medical Journal, 319 (7206), 344-348.
2. Ivarsson, T., Bronberg, A. G., Arvidsson, T. i Gillberg, C. (2005). *Bullying in adolescence: Psychiatric problems in victims and bullies as measured by the Youth Self Report (YSR) and the Depression Self-Rating Scale (DSRS)*. Nordic Journal of Psychiatry, 59, 365-373.
3. Juvonen, J., Graham, S. i Schuster, M. A. (2003). *Bullying among young adolescents: the strong, the weak, and the troubled*. Pediatrics, 112 (6 Pt 1), 1231-1237.
4. *Konvencija o pravima djeteta*. Generalna skupština Ujedinjenih naroda, 20. novembra 1989. godine.
5. Maksimović, J., Raković, D., Jovanović, I. i Čolović, P. (2008). *Povezanost vršnjačkog nasilja, osobina ličnosti i vaspitnih stavova*. Primenjena psihologija, 1, 125-144.
6. Mazur, J. i Malkowska, A. (2003). *Bullies and victims among Polish schoolaged children*. Medycyna Wieku Rozwojowego, 7 (1 Pt 2), 121-134.
7. Nansel, T. R., Craig, W., Overpeck, M. D., Saluja, G. i Ruan, W. J. (2004). *Health Behaviour in School-aged Children Bullying Analyses Working Group. Crossnational consistency in relationship between bullying behaviours and psychosocial adjustment*. Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 158, 730-736.
8. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
9. *Revidirani protokol o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu*. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo pravosuđa i uprave. Bihać, 13.12.2018.
10. Sesar, K (2011). *Obilježja vršnjačkog nasilja*. Ljetopis socijalnog rada 2011., 18 (3) 497-526 str.
11. Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2014). *Individualni i kontekstualni činitelji dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima*. Ljetopis socijalnog rada, 21 (1), 33-64.
12. Yang, S. J., Kim, J. M., Kim, S. W., Shin, I. S. i Yoon, J. S. (2006). *Bullying and victimization in boys and girls at South Korean primary schools*. Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 45 (1), 69-77.

## PEER VIOLENCE AMONG CHILDREN WITH A FOCUS ON GENDER-BASED VIOLENCE

### Abstract

*The emergent forms of peer and gender based violence argue for the need for intentional educational action. The presence of violence in schools poses a great challenge for society to adequately respond to the consequences of peer violence, which have also characterized the contemporary development of society. A mindset that allows for the creation of conditions in which each individual feels accepted and safe involves the internalization of inclusive principles, especially when it comes to institutional upbringing. In relation to the context of understanding a safe environment, in this research paper we have given particular importance to the composition of the target group in an institutional setting with a focus on general information on understanding violence and educational styles that implicate gender inequality. Given that there is research on the incidence of peer violence in relation to the characteristics of children who are exposed to violence, children who are perpetrators of violence, who are experiencing violence themselves, this paper has operationalized the definition of violence from the perspective of the research sample. The reason for this operationalization is to belong to different groups in the sense of: committing violence - actively committing violence, suffering violence - the tacit majority and activists who report and suppress manifestations of violence. Peer violence has been catching the attention of researchers for years, resulting in numerous studies examining the contributing factors to the occurrence of peer, gender-based violence, and we have chosen to examine the occurrence of peer violence, exposure to peer violence, and propensity for violent behavior in a sample of 10 to 14 years old children in primary schools, and the representation of forms of violence and disciplinary action by a professional team from each school implementing prevention measures under the revised „Protocol on the Treatment of Violence involving Children“. Research activities included examining the frequency of behaviors that occur in violent interactions, students' exposure to peer violence, which includes indicators of suffering from peer violence and victim role behavior, then a tendency to commit violent behavior, related to the manifestation of physical and psychological violence. Questionnaires for school professionals applying the „Protocol on the Treatment of Violence Including Children“ and the Questionnaire for Peer Violence Assessment - PRONA will collect data regarding the representation of forms of violence (recognized by the Protocol on Violence Treatment) and educational disciplines measures implemented in response to socially unacceptable behavior.*

**Keywords:** types of violence, students, educational measures, role of teachers.